

Politik İstikrarsızlıkların Yüksek Teknoloji Endüstri-İçi Ticaretine Etkisi: Türkiye-İsrail Örneği (2000-2012)

The Effect of Political Instability on High-Tech Intra-Industry Trade: The Case of Turkey-Israel (2000-2012)

Muhlis CAN

Araş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, (muhlisca@sdu.edu.tr)

Mehmet MERCAN

Yrd. Doç. Dr, Hakkari Üniversitesi, İİBF, Ekonomi ve Finans Bölümü, (mehmetmercan@hu.edu.tr)

ÖZ

Anahtar Kelimeler:

*Dış ticaret,
endüstri-İçi ticaret,
politik
istikrarsızlıklar,
Türkiye, İsrail
Jel Kodları: F51, F59*

Dış ticaret literatüründe, endüstri-İçi ticaret önemini günden güne arttırmaktadır. Türkiye-İsrail arasında uzun yıllardır süren politik ve ekonomik ilişkiler son zamanlarda yaşanan olaylardan dolayı özellikle politik açıdan derinden etkilendiği görülmektedir. 2000-2012 yıllarını kapsayan çalışmada, yaşanan olumsuz politik gelişmelerin dış ticarete ve özellikle endüstri-İçi ticarete etkisinin gözlemlenmesi açısından Türkiye-İsrail ticari ilişkileri ele alınmıştır. Bu amaçla, SITC Rev.3 Digit 3 düzeyinde ileri teknoloji mal grubu ayrı ayrı olarak test edilmiştir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi incelendiğinde, yıldan yıla artışın kaydedildiği gözlemlenmiştir. Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak yapılan çalışma neticesinde, endüstri-İçi ticaretin genel anlamda politik istikrarsızlıklardan etkilenmediği tespit edilmiştir. Ayrıca, ülke seçim kısıtı açısından “Hacimli Endüstri-İçi Ticaret” kavramı ve sonuçların genel değerlendirilmesi açısından “Endüstri-İçi Ticaret Partnerlik” kavramı önerilmiştir.

ABSTRACT

Keywords:

*Foreign trade,
intra-industry
trade, politic
instability, Turkey,
Israel
Jel Codes: F51, F59*

The importance of intra-industry trade increases day by day in foreign trade literature. It is observed that the political and economic ongoing relationships for many years between Turkey and Israel has been deeply influenced because of the recent events especially politically. In this paper covered 2000-2012 period, Turkey-Israel foreign trade relationship is taken into account to observe the effects of adverse political developments to foreign trade and especially intra-industry trade. For this purpose, the advanced technology group products are analysed separately in SITC. Rev. 3, 3 Digit level. When observed trade volume between two countries, it is has been an increase year after year. The results using standart Grubel-Lloyd shows that intra-industry trade has generally not affected by political instability. Also, “The Voluminosity of Intra-Industry Trade” for country selection constraint and “Intra-Industry Trade Partnership” for general evaluation of the results are offered.

1.GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşının dünyada meydana getirdiği yıkım herkesçe bilinmektedir. Bu yıkımın ardından dünyada dış ticaretin hızla arttığı görülmektedir. Ticarete gözlenen bu artış, özellikle gelişmiş ülkelerin aralarında yapmış oldukları ticaret, nitelik olarak farklı özellikler içeren endüstriler arası ticaretten ziyade aynı endüstriye ait malların ticareti şeklinde olması, dış ticaret üzerine çalışmalar yapan bilim adamlarının ilgisini uyandırmıştır. “Endüstri-İçi ticaret” olarak adlandırılan bu ticaret şeklinin geleneksel ticaret teorileri ile açıklanamaması yeni arayışları beraberinde getirmiş, durumun açıklanmasına yönelik olarak ampirik çabalar ortaya çıkmıştır. Ortaya konan sonuçlar ile gelişmiş ülkeler arasındaki ticaretin endüstri-İçi nitelik gösterdiği teyit edilmiştir. Ardından dış ticaret alanında yapılan çalışmaların önemli bir kısmını endüstriler-arası ticaretten bu yöne doğru kaymıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, 2000-2012 yılları arasında Orta Doğu’da son döneme kadar önemli ilişkiler kurmuş olan İsrail ile Türkiye arasında ortaya çıkan politik anlaşmazlıkların dış ticaret bağlamında ileri teknoloji endüstri-İçi ticarete etkileri uygulamalı olarak incelemektir. Bu ürün grubunun seçilmesinin başlıca nedeni yüksek katma değer sağlayan ürün grubu olmasıdır. Ayrıca, bu ürün grubunun talep esnekliğinin yüksek olması; yani herhangi bir politik anlaşmazlık sonucu olası fiyat değişmelerine karşı en yüksek talep tepkisinin bu ürün grubunda beklenmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca endüstri-İçi ticarete yönelik dünya üzerinde karşılaşılan en büyük problemler 1-) hangi ülkelerin çalışmaya konu olması gerekliliği ve 2-) ampirik sonuçlarda ortaya çıkan sonuçların yorumlanmasıdır. Çalışmada, endüstri-İçi ticaret hesaplamalarına

katılacak ülkenin/ülkelerin belirlenmesi için ön koşul önerilmiştir. Ayrıca endeks hesaplamaları sonuçlarının 5 ayrı sınıflama yapılarak yorumlanması kolaylaştırılmıştır. Çalışmada, endüstri-içi ticaret düzeyi hesaplanırken standart Grubel-Lloyd endeksi kullanılmıştır.

2.ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARET

Modern dünyanın algıladığı şekilde dış ticaret ile ilgili çalışmaların Adam Smith'in "Mutlak Üstünlük Teorisi" ile başladığı bilinmektedir. Fakat "Mutlak Üstünlüğün" dış ticaretin ortaya çıkmasına engel teşkil edebileceği görüşünü savunan Ricardo'nun "Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi" dış ticaret yazınına yeni bir boyut kazandırmıştır. Heckscher-Ohlin ise "Faktör Donanımı Teorisi" ile dış ticaret teorilerine çok farklı bakış açısı getirerek günümüz dış ticaret teorilerine önemli bir zemin oluşturmuştur. Bu teorilerin tümü Geleneksel dış ticaret teorileri olarak adlandırmakta ve endüstriler-arası ticareti açıklamaya çabalamaktadır. Endüstriler-arası ticaret, bir ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürünü ihraç edip karşılığında dezavantaja sahip olduğu malı ithal etmesi durumunda ortaya çıkmaktadır (Şimşek, 2008: 6).

Uzun bir süredir dünya ticaretinin büyük ve artan bir kısmı, özellikle sanayileşmiş ve benzer ekonomik yapıya sahip ülkeler arasında, türdeş olan ürünlerden oluşmaktadır (Kawecka, 2009: 9). Endüstri-içi ticaret olarak adlandırılan bu kavram, aynı endüstriye ait malların bir ülke tarafından aynı anda hem ithalatının hem de ihracatının yapıldığı ticaret şekli olarak tanımlanmaktadır (Azhar ve Elliott, 2006: 476). Örneğin, Almanya'nın Türkiye'ye otomobil ihraç edip aynı zamanda Türkiye'den otomobil ithal etmesi endüstri-içi ticarete konu olmaktadır (Deviren, 2004: 108).

Endüstri-içi ticaret kavramının ortaya çıkmasında o dönemde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak adlandırılan günümüz Avrupa Birliği'nin (AB) önemli rol oynadığı görülmektedir. AET'nin kurulmasını izleyen yıllarda, topluluğa üye ülkelerin aralarında yapmış oldukları ticarete yönelik yapılan bilimsel çalışmalar, üye ülkelerin aralarında yapmış oldukları ticaretin nitelik olarak endüstri-içi ticaret özelliği taşıdığı sonucunu göstermiştir (Çalışkan 2010: 4). Özellikle Verdoorn'un yapmış olduğu çalışma sonucu ortaya çıkan bu durum ardından, Grubel ve Lloyd'un topluluğa üye ülkelerin aralarında yapmış oldukları endüstri-içi ticaretin 1959'dan 1967 yılına kadar %71 oranında arttığını tespit etmiştir (Çepni ve Köse, 2003: 13). Bu da son 30 yıldır endüstri-içi ticarete ait teorik modelin ampirik olarak test edilmesine ve birçok çalışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Andresen, 2010: 793). Son dönemde yapılan ampirik çalışmalar endüstri-içi ticaretin giderek artan önemini vurgulanması bakımından önem arz etmektedir. 1990-1997 yıllarını kapsayan çalışmada Kono (2009), toplam dış ticaret içerisinde endüstri-içi ticaretin Amerika'da %45'ten %67'ye, Almanya'da %53'ten %67'ye, İngiltere'de %50'den %77'ye arttığını ortaya koymuştur (Kono, 2009:887).

Geleneksel ticaret teorisine göre, bir ülke sahip olmuş olduğu karşılaştırmalı üstünlüğe göre hareket etmekte ve üstünlüğe sahip olduğu o endüstri dalında net ihracatçı konumunda olduğunu kabul etmektedir. Günümüzde ise bir ülke karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu endüstride hem ihracat yaparken ayrıca ithalat yaptığını göstermektedir ki bu aynı anda hem endüstriler-arası ticaretin, hem de endüstri-içi ticaretin gerçekleştiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ülkelerin sahip olmuş oldukları faktör yoğunlukları ve endüstri yapıları birbirlerine ne kadar benzer ise, aralarında yapacakları ticaretin niteliğinin o kadar endüstri-içi ticaret şeklinde olacağını söylemek mümkündür (Krugman 1983: 344).

3.ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARETİN ÖLÇÜLMESİ

Endüstri-içi ticaretin ölçülmesine yönelik olarak birçok alternatif metod olmasına rağmen, günümüzde yaygın olarak kullanılan endeks Grubel-Lloyd'a ait endekstir (Koçyiğit ve Şen, 2007: 67). Grubel-Lloyd, endüstri-içi ticareti açıklamak amacıyla;

$$GL_i = 1 - \left[\frac{|X_i - M_i|}{(X_i + M_i)} \right] * 100 \quad (1.1)$$

formülünden hareket etmiştir. Burada X_i i endüstrideki ihracatı, M_i i endüstrideki ithalatı göstermektedir. Endüstri-içi ticarete ait endeks değeri 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Yüzde cinsinden ifade edilmek istendiğinde elde edilen değerler yüz ile çarpılır. Bulunan sonuç $GL_i=0$ ise endüstriler arası ticaretin o endüstride geçerli olduğunu; $GL_i=100$ ise, i endüstrisinde endüstriler arası ticaretin olmadığını ve ticaretin tamamının endüstri-içi ticareten oluştuğunu göstermektedir.

4.TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNİN POLİTİK VE TİCARİ AÇIDAN TARİHSEL SÜRECİ

Türkiye ile İsrail arasında ilişkilerin tarihsel seyri dönem dönem iniş ve çıkışların yaşandığını göstermektedir (Sandıklı, 2011). Tarihsel süreç içerisinde Türkler ile Yahudiler arasındaki iyi ilişkilerin, günümüz Türkiye-İsrail ilişkilerine temeli teşkil ettiği görülmektedir. 14 Mayıs 1948 yılında İsrail'in kurulmasının hemen ardından (Sandıklı, 2011) 1949 yılında Türkiye tarafından tanınmıştır (Şahin, 2011). İkili ilişkilerin, 1990'ların başından itibaren büyükelçilik düzeyine taşındığı, iki ülke arasında karşılıklı üst düzey ziyaretler gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle, 1996 yılında askeri, ekonomik,

teknolojik alanları kapsayan anlaşmaların imzalanmasıyla ilişkiler farklı bir boyut kazanmıştır (Sandıklı, 2011). Bu süreç zarfında, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yaşanan olumlu gelişmeler beraberinde Türkiye-İsrail ilişkilerin yoğun temposunu kaybettirmiştir (Tür, 2009: 23).

1990'lı yıllarla karşılaştırıldığında, 2000'li yıllardan itibaren bölgedeki uluslararası ve bölgesel dengelerin değiştiği görülmektedir (Kaya, 2011). İkili ilişkiler açısından bakıldığında Türkiye'nin İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarını şiddetli şekilde eleştirmesi, 1990 yıllarda başlayan iyi ilişkileri çok daha farklı bir konuma getirmiştir (Çakmak, 2011). Sonrasında Davos çıkışı ve Mavi Marmara Gemisi'ne yapılan baskın, ilişkileri hiç olmadığı kadar farklı bir noktaya taşımıştır. İsrail'in özellikle Mavi Marmara gemisine yapmış olduğu operasyonun ardından ölen Türk vatandaşları için özür dilememesi Türkiye'nin tepkisini arttırmıştır (Walker ve Alessandri: 2011). Son dönemde, Suriye'de meydana gelişmeler iki ülkeyi uzlaşma konusunda birbirine yakınlaştırmış, ABD Başkanı'nın devreye girmesi ile İsrail Türkiye'den özür dilemiştir. Fakat bu özürün ilişkileri birden bire normalleştireceği beklentisi abartılı görünmektedir (DW: 2013). Ayrıca, İsrail'in özürünün arkasında yatan nedenlere bakıldığında sadece Suriye'deki gelişmeler değil ayrıca Arap Baharı ile otoriter rejimlerin sarsılması, özellikle Mısır'ın bölgesel sistemden ayrılma gayretleri ve Türkiye'nin son dönemde bölge siyasetinde önemli oyuncu haline gelmesi sayılabilir (Ulutaş: 2013).

Türkiye ile İsrail arasında ortaya çıkan önemli gelişmeler 1990'lı yıllardan başlayarak günümüze kadar kronolojik olarak aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

Tablo 1: 1990 sonrası İsrail-Türkiye İlişkileri Kronolojik Sıralaması

1990'lı yılların başları	Filistin-İsrail görüşmelerin başlaması
1991	Ankara'nın temsilcilik düzeyini Büyükelçilik düzeyine çıkarması
23.02.1996	Türkiye-İsrail askeri eğitim anlaşmasının imzalanması
14.03.1996	Türkiye-İsrail serbest ticaret anlaşmasının imzalanması
20.10.1998	Türkiye-Suriye arasındaki PKK krizinin Adana mutabakatıyla çözümlenmesi
06.02.2001	Şiddet yanlısı Ariel Şaron'un iktidara gelmesi
29.03.2002	İsrail'in Filistin'e yönelik askeri operasyonu
22.03.2004	Hamas Lideri Şeyh Ahmet Yasin'in öldürülmesi
20.05.2004	İsrail'in Refah mülteci kampına operasyonu ve Türkiye'nin tepkisi
03.01.2005	Abdullah Gül'ün İsrail ziyareti ve ilişkilerde yumuşama süreci
16.02.2006	Hamas büro şefinin Türkiye'yi ziyareti ve İsrail'in sert tepkisi
12.07.2006	İsrail'in Lübnan'a saldırısı
06.09.2007	İsrail'in Suriye'nin El-Kibar tesisine hava saldırısında bulunması
14.11.2007	Şimon Peres'in Türkiye ziyareti ve TBMM'ye hitap etmesi
27.12.2008	Gazze'ye yaptığı dökme kurşun operasyonu
30.01.2009	Davos Çıkışı
12.10.2009	Türkiye'nin Anadolu kartalı askeri manevrasına İsrail'i kabul etmemesi
16.10.2009	TRT'de İsrail'i kötüleyen "Ayrılık" dizisinin yayınlanması
11.01.2010	Alçak koltuk krizi
31.05.2010	Mavi Marmara Saldırısı

CAN-MERCAN

02.09.2010	Türkiye'nin İsrail Büyükelçisini sınır dışı etmesi
22.03.2013	İsrail'in Mavi Marmara olayından dolayı özür dilemesi

Kaynak: Kronolojik sıranın hazırlanmasında Tür:2009, Kaya:2011, Sandıklı: 2011, Şahin: 2011, bbc.com (2013), internethaber.com(2013) kaynaklarından faydalanılmıştır.

Yukarıda, Türkiye-İsrail ilişkilerinin politik gelişim süreci kronolojik olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Ticari açıdan ise çalışmanın kapsamını oluşturan yıllar içerisindeki değişim ele alınmaya çalışılacaktır. Türkiye ile İsrail arasındaki dış ticaret uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Ele alınan dönemde Türkiye'nin toplam ihracatında ve toplam ithalatı genel anlamda artış trendi izlediği görülmektedir. Türkiye'nin İsrail'e ihracatı 2000-2008 yılları aralığında sürekli arttığı, 2010 yılı sonrasında ise ihracatın iki milyar dolar seviyesi üzerinde seyretmiştir. İthalata bakıldığında ise trendin zaman zaman dalgalandığı görülmektedir. Fakat genel anlamda bakıldığında ufak düşüslere rağmen trend artış eğilimindedir. Özellikle, ikili ilişkilerin 2010 döneminde en gergin dönem olduğu göz önüne alındığında, 2011 yılı ithalatının en yüksek seviyesine ulaşması dikkat çekicidir. Dış ticaret hacminde artış olmasına rağmen, İsrail'in Türkiye'nin dış ticaretindeki payında düşüş olduğu görülmektedir. Özellikle 2000 yılı sonrasında Türkiye'nin bölge ülkeleri ve diğer ülkelerle geliştirilen olumlu dış ilişkiler, dış ticareti de olumlu etkilemiştir. Bu gelişmeler dış ticaret açısından hem ülke çeşitliliğini hem de dış ticaret rakamlarını önemli ölçüde geliştirdiğini söylemek mümkündür. Türkiye-İsrail arasındaki dış ticarete bakıldığında, 2000 yılında Türkiye toplam ihracatının %2,34'ünü İsrail'e gerçekleştirirken bu oran 2012 yılında %1,53 seviyesine düşmüştür. Türkiye'nin son dönemde ithalatında çok ciddi artış meydana gelmesine rağmen, İsrail'in bu durumdan çok fazla yararlanmadığı göze çarpmaktadır. Türkiye'nin toplam ithalat içerisinde İsrail'den yapmış oldu ithalatın ise 2000 yılları başında %1 civarında iken, son yıllarda %0,7 civarında seyrettiği görülmektedir. Türkiye'nin, ele alınan dönem içerisinde İsrail'e karşı dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir.

Tablo 2: Türkiye-İsrail Dış Ticareti 2000-2012 (\$)

	Türkiye'nin Toplam İhracatı	Türkiye'nin Toplam İthalatı	İsrail'e Yapılan Toplam İhracat	İsrail'den Yapılan Toplam İthalat	Toplam İhracatta İsrail'in %'lik Payı	Toplam İthalatta İsrail'in %'lik Payı
2000	27.774.906.045	54.502.820.503	650.141.901	505.481.677	2,34	0,93
2001	31.334.216.356	41.399.082.953	805.217.561	529.489.361	2,57	1,28
2002	36.059.089.029	51.553.797.328	861.433.736	544.466.514	2,39	1,06
2003	47.252.836.302	69.339.692.058	1.082.998.166	459.488.300	2,29	0,66
2004	63.167.152.820	97.539.765.968	1.315.292.356	714.142.767	2,08	0,73
2005	73.476.408.143	116.774.150.907	1.466.912.916	804.690.519	2,00	0,69
2006	85.534.675.518	139.576.174.148	1.529.158.098	782.149.470	1,79	0,56
2007	107.271.749.904	170.062.714.501	1.658.194.864	1.081.742.961	1,55	0,64
2008	132.027.195.626	201.963.574.109	1.935.234.789	1.447.918.834	1,47	0,72
2009	102.142.612.603	140.928.421.211	1.522.436.016	1.074.726.958	1,49	0,76
2010	113.883.219.184	185.544.331.852	2.080.147.766	1.359.638.700	1,83	0,73
2011	134.906.868.830	240.841.676.274	2.391.148.260	2.057.313.741	1,77	0,85
2012	152.469.086.605	236.545.045.012	2.329.731.806	1.710.401.176	1,53	0,72

Kaynak: TÜİK (2013) verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

5. POLİTİKA-EKONOMİ İLİŞKİSİ: TEORİK ÇERÇEVE

Günümüzde dünya hiç olmadığı kadar mobil hale gelmiş durumdadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yatırım yapma isteyen şirketler ürünlerini ucuza üretebileceği, beşeri sermayesinden faydalanabileceği ülkeler aramakta ve buralara milyarlarca dolarlık yatırımlar yapmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ise bu yatırımları kendilerine çekebilmek için çok ciddi çaba sarf etmekte ve cazip yatırım teklifleri sunmaktadırlar¹.

“Politik anlaşmazlık” veya “politik gerginliği” anlayabilmek için bu kavramın tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Politik anlaşmazlık veya politik gerginlik; “politik konuların ötesinde anlaşmazlıkların olması, iki lider arasındaki düşmanca tavır ve kamuoyunun negatif tutumu” olarak tanımlanabilir. Günümüzde devletler arasında ortaya çıkan politik çekişme veya anlaşmazlıklar sıkça rastlanılan durumlardır. Fakat bu durum nadir olarak birbirini tehdit etme boyutuna ulaşır (Davis ve Meunier, 2011:628). Bu durumun sıkça rastlanmasının arkasında devletlerin bir konu üzerindeki niyetleri tam olarak gözlemlenebilir olmayışından ileri gelmektedir. Aksi takdirde krizlerin ortaya çıkması beklenemez. Ortaya çıkan belirsizlik olgusu krizlerin ortaya çıkmasında ve devam etmesinde önemli bir etkidir (Morrow, 1999: 482).

İki ülke arasındaki politik ilişkide meydana gelen bir değişiklik aralarındaki ticareti nasıl etkilemektedir? Literatür incelendiğinde bu konunun uzun zamandır tartışıldığı ve farklı görüşler ortaya konduğunu görmek mümkündür. Aslında ortaya çıkan sonuçlar dünyada meydana gelen değişimin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Özellikle 1990 yıllarda ve öncesinde yapılan çalışmalarda iki kutuplu dünya göz önüne alınmış² ve politikanın ekonomik ilişkileri etkilediği sonucuna ulaşılmıştır³. Son yıllarda yapılan çalışmalarda ise önceki döneme ait sonuçlar sorgulanmaya başlamış ve politik istikrarsızların ekonomik ilişkileri etkilemediği ortaya konmuştur⁴. Fakat bu istikrarsızlık bir ülkede meydana gelen rejim değişikliği veya bir ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit etmesi durumunda durumun farklılaştığı görülmektedir. Örneğin, 1979 yılında İran’da meydana gelen rejim değişikliği Amerika Birleşik Devletleri ve bu ülke arasındaki ticareti etkilemiştir. Ayrıca, İngiltere’nin Arjantin ile yaşamış olduğu Falkland Adaları problemi iki ülke arasındaki ticarete doğrudan etki yapmıştır (Pollins, 1989b: 73).

Literatürde politika ile dış ticaret arasında kabul gören iki farklı yaklaşımdan söz etmek mümkün görünmektedir. İlk yaklaşıma göre politika ticareti yönlendirirken, ikinci görüşe göre ise ticaret politikaya yön vermektedir. Politikanın ticareti yönlendirdiği görüşünü savunanlara göre dış ticaret ve politika etkileşimi aşağıdaki şekilde gerçekleşmektedir.

- 1- Herhangi bir politik gerginlik durumunda hükümet ekonominin bağımsız hareket etmesini engelleyecek ve iş dünyasını ticari pazarını değiştirmeye ve yatırımları başka ülkelere kaydırması konusunda iknaya çalışacaktır (Davis ve Meunier; 2011: 629-631).
- 2- Dış ticaretle uğraşan kesimin göz önünde bulundurduğu tek nokta malın kalitesi veya fiyatı değildir. Bu kesim ayrıca, ilgili malı alacakları veya satacakları ülke ile politik ilişkilerin durumunu da göz önünde bulundurlar. Politik ilişkilerde meydana gelebilecek gerginlikler sonucunda ürün tedarikinde ortaya çıkabilecek aksamları da göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Bu noktadan hareketle, iki ülke arasındaki hamasi ilişkilerin aralarında yaptıkları ticareti azaltıcı, dostane ilişkilerin ticareti artırıcı etkisi olacağını söylemek mümkündür (Pollins, 1989a: 465-466).
- 3- İki ülkenin uluslararası politik tutumundaki benzerlik, aralarında ortaya çıkacak ticaretin beklenenden daha fazla olmasını sağlar. Ayrıca bu durum, iki ülke özel sektörünün birbirlerine karşı olan bağlarını kuvvetlendirir (Dixon ve Moon, 1993: 7-10).
- 4- Politik ilişkileri zayıf olan iki ülkenin ticareti de düşük düzeyde seyrederek. Bu yüzden, politik ilişkileri zayıf olan iki ülkenin yaşayabileceği politik anlaşmazlık ticareti çok az etkileyecektir (Morrow vd. 1998: 650).
- 5- Kurulan ittifaklar, ilgili ülkeler arasında yapılan ticareti etkilemektedir. Yapılan her türlü anlaşma politik güç oyunu açısından önemli bir araç haline gelirken, ayrıca güvenlik unsurunu da bir pozitif dışsal faydayı da beraberinde getirir. Böylece ülkelerin ulusal güvenlikle ilgili endişeleri azalır (Gowa ve Mansfeld, 1993: 408, 417).

Ticaretin politikaya yön verdiğini savunanlara göre dış ticaret ve politika arasındaki etkileşim aşağıdaki şekilde ortaya çıkmaktadır.

- 1- Ekonominin politikadan ayrı olarak işlemesi ortaya çıkabilecek problemleri önemli ölçüde azaltmaktadır (Maoz, 2009: 234).
- 2- Politik olarak ortaya çıkabilecek gerginlikler iş dünyasını harekete geçirir. Durumun düzeltilmesi için kendi hükümetine durumunu çözümüne yönelik telkinde bulunur. Ayrıca, hükümetler politik gerginlik dönemlerinde gümrük tarifelerini önceki dönemlerde olduğu gibi yaptırım gücü olarak rahatlıkla kullanamamaktadırlar. Bunun sebepleri, Dünya Ticaret Örgütü’nün yaptırım gücü, çok uluslu şirketlerin ekonomiye yapmış olduğu katkılar, yabancı sermayeyi ürkütme korkusu, ülkelerin yabancı sermayeye olan ihtiyacı bu aracın eski gücünü yitirmesine neden olmuştur (Davis ve Meunier, 2011:631).

¹ Detaylı bilgi için bakınız: Thomas L. Friedman “Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi: Dünya Düzdür”.

² Detaylı bilgi için bakınız: Davis ve Meunier; 2011: 629

³ Detaylı bilgi için bakınız: Pollins 1989a: 477-478

⁴ Detaylı bilgi için bakınız: Davis ve Meunier; 2011: 629

- 3- Kurulan ittifaklar ticari ilişkilerin artmasına neden olur. İttifaka dahil olan ülkelerde ölçek ekonomileri (ölçeğe göre artan getiri) ortaya çıkar. Ayrıca, kurulan ittifaklar sonucunda ülkelerin güvenlikle ilgili riskleri azalır. Bunun sonucunda da ihracat üretimindeki maliyet düşüşleri meydana gelir. Çünkü kurulan ittifaklar neticesinde üye ülkelerin sahip olmuş oldukları kaynaklar bir araya gelir. Bu yüzden ittifaka dâhil hükümetler ittifakın korunması yönünde çaba sarf ederler (Gowa ve Mansfield, 2004: 776, 781). Örneğin, bir ülke ittifaka girmeden önce ihraç ettiği ürünlerde kullandığı hammaddeyi çok pahalıya temin ediyor olabilir. İttifaka kabul edildikten sonra eğer üye ülkelerde bu hammadde mevcut ise, bu ihtiyacını çok düşük maliyetle temin etmesi olasıdır. Bu durum, ihracat maliyetlerinin düşmesine neden olacaktır.
- 4- Yüksek ticaret akımları bir ülkenin çatışmacı cesaretini azaltıcı etkiye sahiptir (Morrow, 1999: 485). Yani bir ülkenin ihracatının ve ithalatının yüksek olması, bu ticaretlerini farklı ülkelerle gerçekleştiriyor olması ortaya çıkan krizlerde ilgili ülkeyi daha çözüme odaklı politika üretmeye zorlayacaktır.
- 5- Herhangi bir politik gerginlik durumunda hükümetler doğrudan ekonomiye müdahale etmeyecektir. Ayrıca; iş dünyası politik gerginlik çıkan ülkeyle olan ticareti başka ülkelere kaydırma konusunda işi ağırdan alacaktır. Buradan yola çıkarak ekonominin politikadan ayrı hareket etmesi, ekonominin siyasi şoklar karşısında tampon vazifesi görmesine ve barışa katkı sağlamasına neden olacaktır (Davis ve Meunier; 2011: 629-631).
- 6- İki ülkenin ortak çıkarlarının olması ticareti artırıcı etki yapmaktadır (Morrow vd., 1998: 658). Bu ortak çıkarlar ayrıca üye olunan kurumlarla da ortaya çıkabilir. Örneğin, iki ülkenin aynı birliğe üye olması ortak bir çıkar etrafında bir araya gelmeyi gerektirir. İki ülke arasında oluşacak politik gerginlikte bir tarafın diğerine yaptırım uygulama eğilimli olması durumunda birlik kurallarının devreye girerek ortamı yumuşatması beklenir. İki ülkenin birçok farklı kurumda ortak üyeliği olması durumunda da birbirlerine yapabilecekleri olumsuz politik hamleler minimize edilmiş olur.

6. LİTERATÜR TARAMASI

İki ülke arasında ortaya çıkan politik istikrarsızlığın endüstri-içi ticarete etkisine ele alan literatürde her hangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Politik istikrarsızlıklar ve ticaret ilişkisini inceleyen çalışmaların da genel olarak dış ticareti bir bütün olarak ele aldıkları görülmektedir. Fakat yapılan çalışmalarda, politik istikrarsızlığın kaynağı farklılaşmaktadır. Bunlardan bir kısmı toprak üzerinde çıkan anlaşmazlıklar, savaş durumu, politik söylemle ortaya çıkan gerginlik, politik olarak ortak görüşlere sahip olma veya olmama vb. konulardan oluşmaktadır. Bu bakımdan yapılan çalışma sonuçları birbirinden farklılık arz etmektedir. Ayrıca, politik istikrarsızlık ticaret ilişkilerini içeren literatüre ilave olarak Türkiye'nin diğer ülke/ülke grupları ile yapmış olduğu endüstri-içi ticarete yönelik çalışmalara da yer verilmiştir.

Morrow vd. (1998) yaptıkları çalışma sonucunda ortak politik tutum içerisinde olan ülkelerin aralarındaki ticaretinde yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. İki kutuplu dünya ile karşılaştırıldığında müttefik ülkeler arasındaki ticaret tek kutuplu dünyada daha düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, bir ülkenin müttefik olması veya anlaşmak durumlarının olması ile karşılaştırıldığında politik ilişkilerin olması iki ülke arasındaki ticarete çok ciddi etki ettiği vurgulanmıştır. Yani, bu noktadan hareketle politik ilişkilerinin kesilmemesi büyük önem taşımaktadır sonucuna ulaşmak mümkün görünmektedir. Kastner (2007) politik olarak anlaşmazlıkların ticarete etkisini araştırdığı çalışmasında, dış ticaret üzerine çalışan bilim insanlarının beklentilerinin aksine, iki ülke arasında yaşanan politik istikrarsızlığının etkisinin çok olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu durumun açıklanması için ayrıca iç politik faktörlerini de dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Pollins (1989b), ampirik olarak yaptığı uygulama sonucunda iki ülke arasında ortaya çıkabilecek muhtemel anlaşmazlıkların ülkeler arasındaki ticarete olumsuz şekilde yansıtacağı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, ülkelerin güvenlik endişelerinin ve karşılaştırmalı üstünlüklerinin dünya ticaretine önemli derecede etkisinin olduğu vurgulanmıştır. Davis ve Meunier (2011), ampirik olarak yaptıkları çalışmada Amerika ve Japonya arasındaki ortaya çıkan anlaşmazlıkların iki ülke arasındaki ticareti ve aralarındaki yatırımları etkilemediğini bulmuştur. Fakat küreselleşen dünyada politik anlamda çıkacak olumsuzlukların ticareti etkileme potansiyelinin olduğu ayrıca vurgulanmıştır. Keshk vd.(2004), ampirik olarak yaptıkları çalışma sonucunda ticaretin ülkeler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmadığı sonucuna varmıştır. Oneal vd. (2003), 1885-1992 kapsayan çalışmada ticaretin ikili anlaşmazlıkları ortadan kaldırma etkisinin olduğu hatta geçmiş dönemde ortaya çıkan anlaşmazlıkların etkilerin kontrol altına alınmasında da önemli olduğunu vurgulamıştır. Simmons (2005), ülke toprağı üzerinde ortaya çıkan anlaşmazlıkların ticarete etkisini araştırdığı çalışmada, bu durumun iki ülke arasındaki ticareti önemli derecede düşürücü etkisinin olduğunu sonucuna ulaşmıştır. Anderton ve Carter (2001), yaptıkları çalışmada farklı zamanlarda farklı ülkeler arasında ortaya çıkmış savaşların ticarete etkisini analiz etmiştir. Çalışma sonucunda savaş durumunun ticareti olumsuz şekilde etkileme eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, Glick ve Taylor (2005) yaptıkları ampirik çalışma sonucunda savaşların büyük maliyetleri olduğu ve ticareti etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Politik ilişkilerde zaman zaman ortaya çıkan ayrışmalar veya problemler ikili ticari ilişkilere farklı örneklerde farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Hindistan-Pakistan arasında yaşanan gerginlik, bu iki ülkenin aralarında yapmış oldukları ticarete ciddi olarak olumsuz etki etmektedir.. Fakat Çin ile Tayvan arasında her ne kadar ciddi politik problemler yaşansa da, iki ülke arasında ticaretin yıldıran artış eğiliminde olduğu göze çarpmaktadır (Kastner, 2007:664). Bu noktadan hareketle, politik anlamda yaşanan olumsuzlukların her örnekte doğrudan ikili ticareti azaltıcı etkisinin olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir (Morrow vd. 1998: 658). Bu açıdan düşünüldüğünde ticareti etkileyen bir çok faktörün olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin tarihsel bağlar, uluslararası kuruluşlara üyelik, iç politikanın ve dış politikanın işleyişinde ve söylemlerindeki farklılık, tüketici alışkanlıkları, marka olan ürünlerin kolay vazgeçilebilir olmayışı vb. etkenler sayılabilir.

Erün (2010), Türkiye ile AB arasında gerçekleşen gıda ve canlı hayvan sektörünü endüstri-içi ticaret bağlamında bir bütün olarak ve alt sektörler ayırarak incelemiştir. Ampirik sonuçlar, AB-15 ve AB-27 ülkeleri bir grup olarak ele alındığında, endüstri-içi ticaretin yüksek kalite dikey endüstri-içi ticaret özelliği taşıdığı tespit edilmiştir. Ancak tek tek ülke bazlı yapılan hesaplamalarda, ampirik sonuçlar dış ticaretin düşük kalite dikey endüstri-içi ticaret özelliği göstermiştir. Altay ve Şen (2009), Türkiye'nin AB-15 ülkeleriyle olan endüstri-içi ticaretini ihracatta benzerlik endeksi kullanarak tespit ettikleri rakip ülke performanslarıyla karşılaştırmışlardır. İhracattaki benzerlikleri bakımından Polonya, Romanya, İtalya, Portekiz, Slovenya, Çin, Hindistan, Endonezya, Tayland, Fas ve İsrail'in rakip ülkeler olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'nin bu ülkelerle karşılaştırıldığında AB ülkeleriyle yapılan endüstri-içi ticaret değerlerinde rakiplerine oranla daha fazla artış sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Kaya ve Atış (2007) Türkiye ile AB birliğine üye ve aday ülkeleri, Rusya, Ukrayna ve Çin arasında kimya sanayi baz alarak yaptığı çalışmada genel olarak bu sektörde endüstriler-arası ticaretin varlığını devam ettirdiği ancak son dönemlerde bazı ürün gruplarında endüstri-içi ticarete yönelim olduğu tespit edilmiştir. Bunun temel nedeni olarak, ticaretin serbestleşmesine ayrıca vurgu yapılmıştır. Deviren ve Karataş (2007), Türkiye ile Çin arasındaki endüstri-içi ticarete yönelik çalışmaları sonucunda gıda malzemeleri ve canlı hayvanlar, kimya sanayi ürünleri ve mamül ürünlerde endeks değerinin 0,50 ve üzeri değerler aldığı tespit etmişlerdir. Ayrıca, Türkiye ile Çin arasındaki dış ticaretin genel olarak endüstriler-arası ticaretten oluştuğu tespit edilen diğer sonuçlardandır. Çepni ve Köse (2003) gümrük birliği anlaşmasının Türkiye ve AB arasındaki endüstri-içi ticaretini etkileyip etkilemediğini sorusuna cevap aramıştır. Ayrıca çalışmada, Türkiye'nin dış ticareti bakımından en önemli 14 ülkesi ve OECD ülkeleri bağlamında endüstri-içi ticaret düzeyi test edilmiştir. 1989-1999 yıllarını kapsayan çalışmada, bütün ürün gruplarında AB ile yapılan endüstri-içi ticaret endeks değerinin 0,40 seviyesine ulaştığı tespit edilmiştir. ABD ile yapılan toplam ticarete endeks değeri 0,32, Rusya ile yapılan ticarete ise 0,20 seviyesine ulaştığı görülmüştür. Endüstri-içi ticaret endeks değerinin en yüksek OECD ve AB ülkeleriyle olan ticarete ortaya çıktığı diğer sonuçlar arasındadır. Ruben (2003) Türkiye-İsrail endüstri-içi ticaretini 1996 yılında iki ülke arasında imzalanan serbest dış ticaret anlaşmasını etkilerini göz önüne alarak incelemiştir. 1990-2000 yıllarını kapsayan çalışmada serbest dış ticaret anlaşmasının 4 ana sektörde endüstri-içi ticareti arttırdığını, kalan sektörlerde ise endüstriler-arası ticaretin devam ettiği tespit edilmiştir. Kösekahyaoğlu (2002) Türkiye-AB-12 ülkeleri arasında gerçekleşen ticareti endüstri-içi ticaret bağlamında 1975-1990 zaman dilimini göz önüne alarak incelemiştir. 1980'li yıllarda başlayan liberalleşme politikalarının AB-12 ile yapılan ticarete endüstri-içi ticaret seviyesini önemli ölçüde arttırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca, liberalleşme çabalarının bir sonucu olarak endüstri-içi ticaretin toplam dış ticaret içerisindeki payını da pozitif yönde etkilediği diğer tespitler arasındadır. Küçükahmetoğlu (2001) Türkiye'nin dünya ülkeleri ve AB ülkeleri ile 1989-1998 yılları arasında gerçekleşen dış ticaretini endüstri-içi ticaret bağlamında incelemiştir. Yapılan çalışmada endüstri-içi ticaret endeksinin hem dünya ülkeleri hem de AB ülkeleriyle genel anlamda artış trendi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

7. TÜRKİYE İLE İSRAİL ARASINDAKİ İLERİ TEKNOLOJİ ÜRÜN GRUBUNDA ENDÜSTRİ- İÇİ TİCARET DÜZEYİNİN ÖLÇÜLMESİ

Bu bölümde Türkiye'nin İsrail ile olan ileri teknoloji ürün grubunda endüstri-içi ticaret düzeyinin gelişimi SITC. Rev.3 digit 3 düzeyinde ayrı ayrı hesaplanmıştır. Hesaplamalarda literatürde genel kabul görmüş olan Grubel-Lloyd endeksi kullanılmıştır. Ürünlerin teknolojik düzeylerine ait sınıflaması aşağıda gösterilmiştir. Fakat çalışmada sadece yüksek teknoloji ürün grubu dikkate alınmıştır.

Tablo 3: Teknoloji Düzeylerine Göre SITC Rev.3 Ürün Gruplaması

Yüksek Teknoloji Malları	Ara Teknoloji Malları	Standart Teknoloji Malları
54 - Tıp ve eczacılık ürünleri	3- Mineral yakıtlar, yağlar vb. damıtılmasından elde edilen ürünler	0- Canlı hayvanlar ve gıda
72 - Belirli endüstriler için özel makineler	5- Başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ve buna bağlı sanayi ürünleri (54 hariç)	1- İçkiler ve tütün
74 - Diğer genel endüstri makine/ cihazların aksamaları	61- Başka yerde belirtilmeyen işlenmiş deri ve kürkler	2- Akaryakıt hariç yenilemeyen hammadde
75 - Büro makineleri ve otomatik veri işleme makineleri	62- Kauçuktan eşya	4- Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar
764 - İletişim araçları	64- Kâğıt, karton ve kâğıt hamurundan eşya	63- Mantar ve ahşap eşya (mobilya hariç)

772 - Elektrikli aletler ve devreler	71- Güç üreten makineler ve araçlar	65- Diğer tekstil iplik, kumaş, şekil ver. mens.
774 - Tıbbi aletler	73- Metal işleme makineleri	67- Demir ve çelik
776 - Termiyonik, mikro devreler ve transistörler	76- Haberleşme, ses kaydetme ve sesi tekrar kaydetmeye yarayan cihaz ve araçlar (764 hariç)	68- Demir ihtiva etmeyen madenler
778 - Elektrikli makineler ve cihazlar	77- Elektrik makineleri, cihazları ve aletleri, vb. aksam, parçaları (772, 774, 776, 778 hariç)	69- Başka yerde belirtilmeyen madenden mamul eşya
792 - Uçak ve ilgili parçaları	78- Motorlu kara taşıtları	79- Diğer taşıt araçları(792, 793 hariç)
793 - Gemi, bot ve yüzen yapılar		81- Prefabrik yapılar; sıhhi su tesisatı, ısıtma ve sabit aydınlatma cihazları
87 - Başka yerde belirtilmeyen mesleki, ilmi, kontrol alet ve cihazlar		82- Mobilya; yatak takımı, yatak payandaları ve yastıklar
88 - Fotoğraf malzemesi, optik eşya, saatler		83- Seyahat eşyası, el çantaları vb. taşıyıcı eşya
		84-Giyim eşyası ve aksesuarları
		85- Ayakkabılar
		89- Başka yerde belirtilmeyen çeşitli mamul eşyalar

Kaynak: Foders, 1996: 9. (Aynı sınıflandırmayı kullanarak yapılan diğer çalışmalar için bakınız: Küçükahmetoğlu, 2001: 152-153; Vergil ve Yıldırım, 2006: 20).

Endüstri-İç ticaret teknolojik düzeylere göre yüksek, ara ve standart teknoloji olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Yüksek teknoloji içeren malların ticareti gelişmiş ülkeler tarafından yapılmaktadır. Bu bağlamda, iki ülke arasında gelişmişlik düzeyi ne kadar birbirine yakınsa iki ülke arasında en yüksek endeks değerinin ileri teknoloji mal grubunda ortaya çıkacağı söylenebilir. Ülkelerin aralarında yapmış oldukları dış ticarete, aynı ürün grubu için bir ülkenin baskın ihracatçı değerinin ise baskın ithalatçı olması endüstri-İç ticaret değerini önemli şekilde etkilemektedir. Böyle bir durumun ortaya çıkması, endüstriler-İç ticareten ziyade ilgili ürün grubunda endüstriler arası ticaretin var olduğunun bir göstergesi olacaktır.

Dünya genelinde yapılan literatür araştırmalarında endüstri-İç ticaret ile ilgili olarak bir çok ülke, diğer ülkelerle olan endüstri-İç ticaret düzeyini ölçmüştür. Fakat burada, ülkelerin ilgili ülkeler için dış ticaret bağlamında anlamlılığı test edilmeden ampirik çalışmaya dahil edildikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda, endüstri içi ticaret ile ilgili olarak daha anlamlı çalışmaların ortaya çıkabilmesi için ön tespit yapılması gerektiği tarafımızca düşünülmektedir. Endüstri-İç ticarete konu olacak ülke ile ev sahibi ülke arasındaki dış ticaret hacmi, eğer ilgili yıllar arasında ev sahibi ülkenin toplam dış ticaret hacminin %1'den az olması halinde misafir ülkenin değerlendirme kapsamından çıkarılması gerektiği düşünülmektedir. “**Hacimli Endüstri-İç Ticaret**” olarak adlandırılabilir bu kısıt, çalışmaların kapsamının daha nitelikli hale gelmesini sağlayacaktır. Dış ticaret hacminin 1 milyon dolar olan 2 ülkenin endüstri-İç ticaret değeri çok yüksek çıkabilir fakat bu anlamlılık açısından çok büyük önem arz etmemektedir. Hacimli Endüstri-İç Ticaret; ele alınan dönem içerisinde ev sahibi ülke ile misafir ülkenin aralarında yapmış oldukları dış ticaretin, ev sahibi ülkenin toplam dış ticaretindeki payının %1 ve üzerinde olması durumu olarak tanımlanabilir. Hacimli Endüstri-İç Ticaret şu şekilde ifade edilebilir;

$$\text{Hacimli Endüstri – İç Ticaret} = \frac{\sum_i^t (X_G + M_G)}{\sum_i^t (X_H + M_H)}$$

Denklemden ifade edilen X_G : Ev sahibi ülkenin misafir ülkeye yaptığı ihracatı, M_G : Ev sahibi ülkenin misafir ülkeden yaptığı ithalatı, X_H : Ev sahibi ülkenin tüm dünyaya ihracatını, M_H : Ev sahibi ülkenin tüm dünyadan yapmış olduğu ithalatı göstermektedir.

CAN-MERCAN

Bu bağlamda, 2000-2012 yılları arasında Türkiye'nin (ev sahibi ülke) İsrail'le (misafir ülke) olan toplam dış ticaret hacminin ilgili dönem aralığında Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmine oranı 0.0115 (yüzde 1.15) olduğu belirlenmiştir. Yani, Türkiye-İsrail arasındaki endüstri-içi ticaretin “**hacimli endüstri-içi**” ticaret özelliği göstereceği ifade edilebilir.

Ayrıca yıllık bazlı yapılan çalışmalarda, çeşitli sonuçlar ortaya konmaktadır. Fakat genel bir değerlendirme yerine, endeks değerlerinin yıllık bazlı olarak artış ve azalışları yorumlanmaktadır. Ampirik sonuçlar neticesinde örnekleme dahil edilen ülke/ülkelerle ilgili değerlendirmeyi kolaylaştırmak için endüstri-içi ticaret partnerlik derecesi puanı kullanılabilir. Bu puanlama;

$$\text{Endüstri – İçi Ticaret Partnerlik Derecesi Puanı} = \frac{\sum_{i=1}^t EIT_i}{T}$$

şeklinde ifade edilir. Burada EİT: ortaya çıkan endüstri-içi ticaret endeks değerini, T: ele alınan yıl sayısını belirtmektedir. Endüstri-içi ticaret partnerlik derecesi puanı, elde edilen değerler toplamının ele alınan yıl sayısına bölünmesiyle elde edilir. Buradaki amaç misafir ülkenin endüstri-içi ticaret partnerlik derecesini görebilmezdır. Ortaya çıkan sonuçlar 5 ayrı kategorisinde değerlendirilerek sınıflandırılır. Endüstri-içi ticaret sınıflaması;

- 0,00-0,20 arasında ise: Fakir Düzey Endüstri-İçi Ticaret Partneri
- 0,21-0,40 arasında ise: Düşük Düzey Endüstri-İçi Ticaret Partneri
- 0,41-0,60 arasında ise: Orta Düzey Endüstri-İçi Ticaret Partneri
- 0,61-0,80 arasında ise: Yüksek Düzey Endüstri-İçi Ticaret Partneri
- 0,81-1,00 arasında ise: Zengin Düzey Endüstri-İçi Ticaret Partneri

şeklinde isimlendirilebilir. Yapılan bu sınıflamanın sonuçlarının yorumlanmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Politik istikrarsızlığın dış ticaret bağlamında EİT'ye etkisi incelenirken doğrudan endeks değerlerinden hareket etmek yanıltıcı olacaktır. Eğer ilgili ürün grubunda ihracat ve ithalat rakamları sürekli düşerken, aralarındaki makas daralıyorsa bu durumda EİT endeks değerleri doğal olarak yüksek olacaktır. Bu durumda ilk olarak ilgili ürün grubundaki dış ticaret hacmindeki değişim dikkate alınmalı, sonrasında endeks değerleri ile birlikte yorumlanmalıdır.

Standart Grubel-Lloyd endeksi kullanılarak yapılan çalışmada Türkiye ile İsrail arasında 2000-2012 yılları arasında ileri teknoloji ürün grubunda EİT sonuçları ortaya konmuştur. Buna göre, 747-Borular, kanallar, depolar için musluklar, vafller vb. cihazlar ürün grubunda endeks değeri 13 yıl boyunca 0,50 üzerinde değerler kaydetmiştir. 743-Diğer pompalar, fanlar, santrifujler, filtre makine ve cihazları ve 748-Transmisyon milleri ve kranklar ürün gruplarında 12, 728- Diğer makinalar ve cihazlar ile aksam parçaları ürün grubunda 11, 742-Sıvılar için pompalar, sıvı elevatörleri ile bunların aksam, parçaları ve 721- Tarımsal makinalar (traktörler hariç) ve aksam parçaları ürün gruplarında 9 yıl boyunca endeks değeri 0,50 ve üzeri değerler kaydetmiştir. Bahsi geçen tüm gruplarında ortalama endeks değeri 0,60-0,80 aralığında seyrettiği için İsrail bu ürün gruplarında “Yüksek Düzey Endüstri-içi Ticaret Partneri” olarak sınıflandırılmıştır. Politik gerginliğin ticarete etkisi açısından değerlendirildiğinde bu durumun yüksek düzey endüstri-içi ticaret değerlerinin elde edildiği grubu etkilemediği görülmektedir. Başka bir deyişle, politik gerginliklerin yaşandığı süreçlerde hem ticaret hacminde hem de EİT değerlerinde aynı anda belirli sapmaların olması beklenir. Ticaret hacmindeki sapma sırasında ihracatın ithalattan veya ithalatın ihracattan daha fazla düşmesi gerekmektedir. Bu durumda hem düşüş yönlü olan dış ticarete, ihracat ve ithalat arasındaki makas açılacak, bu da EİT endeks değerlerine düşüş olarak yansiyacaktır. Hâlbuki, TÜİK (2013) verileri detaylı olarak incelendiğinde, yukarıda belirtilen ürün gruplarının genel itibarıyla bütününde dış ticaret hacmi ciddi artış gösterdiği görülmektedir. Bu artışlar yaşanırken EİT endeks değerinin birçok dönemde istikrarlı seyretmesi, ithalatın ve ihracatın birlikte arttığının göstergesidir. Daha somutlaştırılarak anlatılacak olursa, örneğin 747-Borular, kanallar, depolar için musluklar, vafller vb. cihazlar ürün grubunun 2000 yılında toplam ticaret hacmi iki buçuk milyon dolar civarındadır. Aynı ürün grubunda 2012 yılındaki dış ticaret hacmi ise on bir buçuk milyon dolar seviyesindedir. Görüldüğü üzere, hacimsel olarak dört karttan daha fazla artış yaşanmıştır. EİT endeks değeri 2000 yılında 0,55 iken başka bir deyişle ihracat ve ithalat arasındaki makas açılınca, 2012 yılında 0,79 olarak gerçekleşmiştir. Yani makas aralığı kapanmış ve EİT endeks değeri yükselmiştir. Politik olarak ticaretin etkilenmesi durumunda, ilk olarak ilgili ürün grubun ticaret hacminde düşüş beklenir. Fakat böyle bir durum hem bu ürün grubunda hem de bütün olarak dış ticaret incelendiğinde söz konusu değildir. Elbette, düşüşlerin ihracatta ve ithalatta aynı oranda olması durumunda EİT değeri yüksek seyredebilir. Fakat Türkiye-İsrail açısından yukarıda bahsi geçen ürünlerde ticaret hacimlerinde genel olarak artış yaşandığı ve EİT endeks değerlerinin 0,50 ve üzerinde seyrettiği göz önünde bulundurulduğunda politik istikrarsızlıkların dış ticaret ve EİT değerlerini etkilemediği görülmektedir.

En düşük EİT endeks değeri elde edilen ürün grupları ise 542-İlaçlar, 722- Traktörler (744.14 ve 744.15 dışındakiler), 723- Toprağın tesviyesi, cevherleri taşıma, yayılması, kar küreyici vb., 744-Forkliftler, diğer yük arabaları ve kaldıraçlar, asansörler, 883-Sinemacılıkta kullanılan filmler ürün gruplarının tamamında 13 yıl boyunca endeks değeri 0,50 altında değerler kaydetmiştir. 727-Gıda işleme makinaları ve 746-Her nevi rulman ürün gruplarında 12, 764-Telli telefon ve telgraf cihazları, telsiz telefon telgraf cihazları vb. aksamı ve 792-Hava taşıtları, uzay araçları vb. aksam, parçaları ürün gruplarında 11 yıl endeks değeri 0,50'nin altında seyretmiştir. Bu ürün gruplarının tamamında ortalama endeks değeri 0,00-0,20 aralığında seyrettiği için İsrail bu ürün gruplarında “Fakir Düzey Endüstri-içi Ticaret Partneri” olarak sınıflandırılmıştır. Farklı bir deyişle, bu ürün gruplarında endüstriler-arası ticaretin olduğu söylenebilir. Politik gerginliğin

ticarete etkisi açısından değerlendirildiğinde bu durumun yüksek düzey EİT endeks değerlerin elde edildiği gruptan farklı olmadığı göze çarpmaktadır. Burada endeks değerlerinin düşük seyir izlemesinin altında yatan farklı nedenler mevcuttur. Endeks değerinin düşük seyretmesi aslında ihracat ve ithalat arasındaki makasın açık olması anlamına gelmektedir. Yani eğer ilgili ürün grubunda ihracat baskın olarak ithalatı aşıyorsa (tam tersi içinde geçerli), bu durumda EİT endeks değerinin düşük seviyede seyretmesi doğaldır. Politik istikrarsızlıkların ticarete etkisi bağlamında değerlendirildiğinde aynı şekilde ilgili ürün grubunun ticaret hacminde ciddi daralma beklenir. Eğer hacimde daralma yaşanıyorsa endeks değerinde pozitif veya negatif değişim gözlemlenebilir. Bu durum ihracattaki ve ithalattaki oransal düşüş hızına bağlıdır. İkisi de negatif yöne aynı oranda düşüş seyrederse EİT değerlerinde değişiklik olmaz. Fakat biri diğerine göre daha hızlı düşüş seyrederse makas farkı açılır ve EİT değerlerinde düşüş beklenir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Türkiye-İsrail arasındaki düşük düzey EİT değerlerinin kaydedildiği ürün grubunda dış ticaretin ve EİT değerlerinin politik istikrarsızlıktan etkilenmediği görülmektedir. Durumu TÜİK (2013) verilerinden hareketle daha somut şekilde açacak olursak, örneğin İsrail ile Türkiye arasında 542-İlaçlar ürün grubunda 2000 yılında dış ticaret hacmi beş milyon doların üzerinde seyretmektedir. Türkiye bu süreçte dört buçuk milyon doların üzerinde İsrail'den ithalat gerçekleştirmiştir. Diğer bir deyişle, Türkiye bu ürün grubunda baskın şekilde ithalatçı konumundadır. 2000 yılında, EİT endeks değeri 0,20 seviyesindedir. 2012 gelindiğinde ise bu ürün grubunda dış ticaret hacminin kırk milyon doları aştığı görülmektedir. İhracat ve ithalat arasındaki fark 2000 yılında dokuz kat iken bu süreçte on dokuz kata çıkmıştır. Bu süreçten Türkiye'nin İsrail'e olan ihracatı iki milyon dolar seviyesinde iken ithalatı otuz sekiz milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Aradaki makasın açılması doğal olarak EİT endeks değerine 0,08 olarak yansımıştır. Bu durum genel olarak düşük seviyede EİT değerlerinin yakalandığı diğer ürün grupları içinde geçerlilik göstermektedir. Bu durumda endeks değerlerinin düşük olmasının altında yatan ana neden bir ülkenin diğer ülkeye karşı rekabet üstünlüğünün olması, diğer ülkenin ise bu ürün grubunda uzmanlaşmamış olmasından ileri gelmektedir.

Genel itibarıyla değerlendirildiğinde İsrail-Türkiye arasında çıkan politik istikrarsızlıklar iki ülke arasındaki ticareti etkilemediği söylenebilir. İsrail'in bir dönem Ankara'da görev yapmış olan Büyükelçisinin belirttiği üzere "siyaset siyasettir, ekonomi ise ekonomi" (Tür, 2009: 24). Bu noktadan hareketle, siyasi dünyanın çalkantılarının iş dünyasının dinamiklerini etkilemediği, ekonomi ve siyasetin ayrıştığı sonucuna ulaşmak mümkün görünmektedir (Punsmann, 2011: 1). Ayrıca, ülkelerin siyasetine etki eden lobiler, çıkar gruplarının etkisi göz önüne alındığında (Pollins, 1989b: 740), Türkiye içerisinde İsrail ile ilişkilerin düzgün yürütmesi gerektiğine inanan önemli bir kesimin olduğu söylenebilir. Bunun yanında, Türkiye'nin ihracata dayalı büyüme hipotezi benimsemesi, Türkiye açısından İsrail'in önemli pazarlardan biri olması, Türkiye'nin dünya piyasasında önemli ticari potansiyelinin olması, iki ülke arasında uzun zamandır devam edegelen ticari ilişkiler, tüketicilerin alışık oldukları markaları tüketme istekleri, ortak girişim ile kurulmuş firmalar vb. unsurların da etkili olduğu tahmin edilebilir. Örneğin, İsrail-Türkiye İş Konseyi verilerine göre 900 İsrail şirketi ya bizzat kendileri Türkiye'de faaliyet göstermekte veya Türk ortaklarla iş yapmaktadır. İsrail'in zengin Arap dünyası ile iş ilişkilerini geliştirmek istemesi ve Türkiye'yi bu bağlamda köprü olarak kullanması, Türkiye'nin ise İsrail'in ABD ile yapmış olduğu serbest dış ticaret anlaşmasından faydalanmak istemesi ekonomik ilişkilerin etkilenmemesinin nedenlerinin başındadır. Türkiye'nin en az %35 İsrail menşeli girdi kullanması halinde ABD'ye vergiden muaf tutularak ihracat yapabilmesine olanak getirmesi Türkiye açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Türkiye ve İsrail'in birçok aynı uluslararası kuruluşu üyeliği bulunmaktadır. Bu da politik eksen olarak birçok ortak noktanın olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu kuruluşların kendi üyelerinden birine yapılacak olan ekonomik yaptırım, boykot çağrılarının çok ciddi yaptırımları olması da politik gerginliğin ekonomik ilişkilere yansımamasında etkili olduğu düşünülebilir. Örneğin, her iki ülkenin OECD üye olması ve OECD kuralları gereğince üye ülkelerin birbirlerine karşı boykot kararı alamaması önemli etkindir (Punsmann, 2011:2-3). Bu bağlamda, Türkiye-İsrail arasındaki dış ticaretin birçok farklı belirleyicisi olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Türkiye-İsrail İleri teknoloji Ürün Grubu Endüstri-içi Ticareti

SITC Rev.3 İleri Teknoloji Ürün Grubu	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	EİT PDP	EİT PD
541 - Eczacılık ve eczacılık ürünleri	0,44	0,88	0,34	0,18	0,26	0,32	0,16	0,15	0,55	0,79	0,69	0,67	0,50	0,46	ORTA
542 - İlaçlar	0,20	0,35	0,04	0,16	0,09	0,05	0,02	0,02	0,03	0,01	0,01	0,01	0,10	0,08	FAKİR
721 - Tarımsal makineler (traktörler hariç) ve aksam parçaları	0,08	0,14	0,83	0,79	0,64	0,58	0,89	0,66	0,99	0,71	0,88	0,37	0,44	0,62	YÜKSEK
722 - Traktörler (744.14 ve 744.15 tekilerin dışındakiler)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	FAKİR
723 - Toprağın tesviyesi, cevherleri taşıma, yayılması, kar küreyicileri vb.	0,45	0,00	0,36	0,00	0,08	0,01	0,02	0,02	0,02	0,00	0,01	0,01	0,00	0,08	FAKİR
724 - Tekstil, çamaşır yıkama ve kurutma, ütüleme makina ve aksam ve parçaları	1,00	0,85	0,79	0,91	0,34	0,40	0,11	0,03	0,02	0,00	0,14	0,03	0,08	0,36	DÜŞÜK
725 - Kağıt hamuru, kağıt/karton imaline, işlenmesine mahsus makina ve cihazlar	0,00	0,50	0,67	0,00	0,05	0,00	0,36	0,38	0,44	0,00	0,36	0,00	0,01	0,21	DÜŞÜK
726 - Matbaacılıkta kullanılan makineler	0,47	0,40	0,46	0,20	0,56	0,54	0,54	0,34	0,21	0,19	0,44	0,32	0,44	0,39	DÜŞÜK
727 - Gıda işleme makineleri	0,10	0,02	0,02	0,01	0,07	1,00	0,07	0,06	0,08	0,05	0,01	0,03	0,02	0,12	FAKİR
728 - Diğer makineler ve cihazlar ile aksam parçaları	0,70	0,67	0,36	0,31	0,58	0,81	0,69	0,90	0,66	0,91	0,80	0,65	0,92	0,69	YÜKSEK
741 - Isıtıcı ve soğutucu ekipmanları, bunların aksam ve parçaları	0,34	0,98	0,62	0,84	0,98	0,69	0,77	0,43	0,33	0,21	0,13	0,27	0,18	0,52	ORTA
742 - Sıvılar için pompalar, sıvı elevatörleri ile bunların aksam, parçaları	0,45	0,92	0,92	0,90	0,77	0,63	0,68	0,89	0,96	0,90	0,29	0,25	0,38	0,69	YÜKSEK
743 - Diğer pompalar, fanlar, santrifujler, filtre makine ve cihazları	0,55	0,70	0,85	0,91	0,73	0,73	0,45	0,81	0,59	0,80	0,85	0,72	0,54	0,71	YÜKSEK
744 - Forkliftler, diğer yük arabaları ve kaldırıçlar, asansörler	0,10	0,12	0,13	0,14	0,18	0,01	0,36	0,04	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,09	FAKİR
745 - Elektrikli olmayan diğer makine ve el aletleri vb. aksam parçaları	0,17	0,75	0,18	0,48	0,22	0,22	0,16	0,16	0,07	0,19	0,14	0,20	0,16	0,24	DÜŞÜK
746 - Her nevi rulmanlar	0,00	0,02	0,12	0,04	0,00	0,20	0,50	0,92	0,20	0,49	0,06	0,05	0,03	0,20	FAKİR
747 - Borular, kanallar, depolar için musluklar, valfler vb. cihazlar	0,55	0,63	0,86	0,75	0,60	0,63	0,95	0,95	0,87	0,87	0,94	0,92	0,78	0,79	YÜKSEK
748 - Transmisyon milleri ve kranklar	0,60	0,61	0,97	0,98	0,84	0,75	0,63	0,50	0,59	0,44	0,60	0,69	0,66	0,68	YÜKSEK
749 - Döküm plakaları ve modelleri, kalıplar, contalar	0,53	0,35	0,08	0,52	0,37	0,14	0,09	0,15	0,30	0,42	0,26	0,36	0,75	0,33	DÜŞÜK
751 - Büro makineleri (yazı, hesap, fotokopi)	0,03	0,02	0,01	0,00	0,00	0,03	0,01	0,01	0,03	0,17	0,03	0,09	0,04	0,04	FAKİR

752 - Otomatik bilgi işlem makinaları vb. ait birimler	0,02	0,73	0,04	0,09	0,17	0,19	0,01	0,15	0,33	0,26	0,27	0,04	0,02	0,18	FAKİR
759 - Büro ver bilgi işlem makinalarının aksam ve parçaları	0,44	0,29	0,04	0,15	0,03	0,18	0,23	0,09	0,06	0,12	0,19	0,33	0,30	0,19	FAKİR
764 - Telli telefon ve telgraf cihazları, telsiz telefon telgraf cihazları vb. aksamı	0,30	0,18	0,26	0,44	0,75	0,85	0,25	0,24	0,11	0,20	0,45	0,32	0,11	0,34	DÜŞÜK
772 - Elektrik devreleri, rezistanslar vb. aksam ve parçaları	0,87	0,16	0,45	0,22	0,39	0,62	0,73	0,84	0,95	0,95	0,80	0,91	0,72	0,66	YÜKSEK
774 - Elektro teşhis cihazları (X ışınli, alfa, beta, ve gama ışınli cihazlar)	0,00	0,09	0,11	0,26	0,20	0,10	0,08	0,10	0,05	0,02	0,00	0,02	0,01	0,08	FAKİR
776 - Katod ışınli tüpler, yarı iletken tertibat; elektrik devreleri	0,02	0,25	0,18	0,02	0,09	0,03	0,11	0,26	0,04	0,17	0,19	0,06	0,17	0,12	FAKİR
778 - Elektrikli makinaların aksam ve parçaları	0,11	0,14	0,31	0,36	0,37	0,37	0,41	0,25	0,59	0,86	0,83	0,53	0,51	0,44	ORTA
792 - Hava taşıtları, uzay araçları vb. aksam, parçaları	0,26	0,00	0,00	0,11	0,05	0,36	0,19	0,45	0,51	0,78	0,11	0,02	0,12	0,23	DÜŞÜK
793 - Gemiler ve suda yüzen taşıtlar	0,00	0,00	0,76	0,20	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	FAKİR
871 - Optik aletler ve aksamı	0,17	0,27	0,32	0,00	0,00	0,07	0,75	0,02	0,06	0,05	0,11	0,00	0,00	0,14	FAKİR
872 - Tıbbi araç ve gereçler	0,67	0,78	0,41	0,40	0,26	0,19	0,19	0,07	0,09	0,22	0,15	0,08	0,17	0,28	DÜŞÜK
873 - Başka yerde sınıflandırılmamış metreler ve sayaçlar	0,27	0,47	0,19	0,95	0,63	0,90	0,56	0,57	0,41	0,73	0,51	0,26	0,34	0,52	ORTA
874 - Ölçü, kontrol, ölçü, ayar alet ver cihazlar, bunların aksam ve parçaları	0,22	0,29	0,12	0,34	0,38	0,13	0,23	0,35	0,89	0,49	0,46	0,21	0,10	0,33	DÜŞÜK
881 - Sinema ve fotoğrafçılıkla ilgili aletler	0,09	0,00	0,06	0,03	0,02	0,01	0,00	0,01	0,00	0,01	0,28	0,00	0,00	0,04	FAKİR
882 - Fotoğrafçılıkta kullanılan filmler, kimyasal müstahzarlar ve kağıt, karton vs.	0,15	0,38	0,71	0,00	0,00	0,00	0,87	0,11	0,13	0,57	0,72	0,05	0,20	0,30	DÜŞÜK
883 - Sinemacılıkta kullanılan filmler	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,63	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,05	FAKİR
884 - Optik cihazlar ile aksam ve parçaları	0,03	0,03	0,23	0,00	0,02	0,44	0,00	0,01	0,00	0,05	0,02	0,01	0,15	0,08	FAKİR
885 - Saatler	0,05	0,26	0,82	0,94	0,87	0,21	0,55	0,56	0,50	0,39	0,73	0,07	0,09	0,47	ORTA

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır. **Kısaltmalar:** EİT PDP= Endüstri-içi Partnerlik Derecesi Puanı, PD= Partnerlik Derecesi

SONUÇ

Dış-ticaret- politika ilişkisini inceleyen çalışmalar soğuk savaş öncesi dönemde politikanın dış ticarete yön verdiğini ortaya koymuşlardır. Soğuk savaş sonrası dönemde ise ticaretin dış ticarete yön verdiğine sonucuna ulaşan birçok çalışma mevcuttur. Fakat bu iki yaklaşımda mutlak olarak bu iki faktörün bir birini yönlendirmesi sonucu ulaşılmaması istenmektedir. Halbuki, günümüzde yapılan yabancı yatırımlar göz önüne alındığında farklı milletlerin aynı çıkar doğrultusunda aynı çatı altında toplanabileceklerini göstermektedir. Ülkeler hem ekonomik hem de politik dengeleri göz önünde bulundurarak menşesine bakmaksızın dışarıdan yatırım çekmeye çalışmakta ve işsizlik, yatırım vb. problemlerini çözmek için gayret göstermektedirler. Bu da ekonominin politikadan tamamen bağımsız hareket etmesine olanak vermektedir. Tüketici açısından incelendiğinde, bir malın tüketimini gerçekleştiren birey alışmış olduğu alışkanlıklardan kolay vazgeçemediği, alışmış olduğu bir ürünü siyasi gelişmeler doğrultusunda problem yaşanan ülkeden gelmesini önemsemediği düşünülmektedir. Bu hususla ilgili tüketici davranışını belirleyen parametrelere yönelik akademik çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Firma açısından incelendiğinde ise özellikle dış ticaret faaliyetinde bulunanlar göz önüne alındığında, firmaların dağıtım kanalları hususunda önemli yatırımlar yaptığı bilinen bir husustur. Bu noktadan hareketle, firmaların bir ülkede partner olarak çalıştıkları firma için çok önemli zaman ve sermaye yatırımı yaptığı göz önüne alındığında, siyasi bir kriz sonrasında yapmış olduğu bu yatırımdan vazgeçme konusunda isteksiz davranacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, kar odaklı olarak hareket eden firmanın politik istikrarsızlık durumunda ilgili ülkeye mal ihracatından vazgeçmesi iktisadi mantığa aykırıdır.

Türkiye-İsrail arasında yaşanan politik gerilimin iki ülke arasında gerçekleşen dış ticarete etkisi endüstri-içi ticaret bağlamında test edilmeye çalışılmıştır. SITC Rev.3'e Digt 3 düzeyinde ileri teknoloji ürün grubuna yapılan uygulamalı çalışmada genel anlamda ileri teknoloji ürün grubu endüstri-içi ticaretinin politik istikrarsızlıklardan etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. İleri teknoloji ürün grubunu oluşturan ürünlerin ihracat ve ithalat değerleri toplamları karşılaştırıldığında genel olarak ilk yıllara göre son yıllarda önemli artışlar yaşandığı görülmektedir. Bir bütün olarak dış ticaret ele alındığında da 2000'li yıllarda bir milyar dolar seviyesinde olan dış ticaret hacminin, 2012 yılında dört milyar dolar seviyesini aştığı tespit görülmektedir. Türkiye açısından düşünüldüğünde, ihracata dayalı büyümeye odaklı olan ekonominin politik krizleri göz ardı etmesi gerekmektedir. Aksi taktirde, her politik krizde dış ticaret olarak yaptırımların gündeme gelmesi Türkiye'nin iç ekonomik dengelerine de zarar verebilir. Ayrıca, ülkede faaliyet gösteren yabancı lobiler, çıkar grupları, elitler hem iç siyasete hem de ticarete önemli derecede etki edebilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de İsrail ile ilişkilerin politik anlamda gerilse bile ticari anlamda çok ciddi sıkıntıların yaşanmamasında bu grupların etkisinin olduğu söylenebilir. Ayrıca, Türkiye'nin İsrail ile ilişkisini tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde önemli bir geçmişin olduğu görülmektedir. Bu da, zaman zaman ilişkilerin gerilmesine rağmen ilişkilerin normal seyrine dönmesinde ehemmiyet arz etmektedir.

Politik istikrarsızlık ve ekonomi arasında dünya üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde ciddi ekonometrik analizler ortaya konmuştur. Ülkelerin bir yıl içerisinde hangi ülkeyle, ne kadar şiddetli ve kaç kere anlaşmazlığa düştüğü gibi verilerin kullanıldığı modellerin Türkiye açısından uygulanabilirliğinin olmadığı görülmüştür. Bu anlamda yapılacak çalışmalar için veri eksikliklerinin giderilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmada ortaya konmaya çalışılan hacimli-endüstri-içi ticaret ve endüstri-içi ticaret partnerlik derecesi kavramları ile literatüre farklı katkı yapılması amaçlanmıştır. Bu kavramlar konu üzerinde çalışma yapan akademisyenlerce geliştirilebileceği düşünülmektedir. Genel değerlendirme itibarıyla ise yaşanan siyasi krizlerin ekonomik ilişkileri etkilemediği, siyasi dinamikler ile ekonomik dinamiklerin farklılık gösterdiği diğer ulaşılan sonuçlardandır.

KAYNAKÇA

- ALTAY, H. ve ŞEN, A. (2009). "Türkiye'nin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Endüstri-İçi Ticaret Performansının Rakip Ülke Performanslarıyla Karşılaştırmalı Analizi: 1995-2007", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25: 127-140.
- ANDRESEN, A. M. (2010). "A Cross-Industry Analysis of Intra-Industry Trade Measurement Thresholds: Canada and The United States, 1988-1999", *Emperical Economics*, 38(3): 793-808.
- ANDERTON, C.H. ve CARTER, J.R. (2001), "The Impact of War on Trade: An Interrupted Times-Series Study", *Journal of Peace Research*, 38 (4): 445-457.
- AZHAR, A.K.M. ve ELIOTT R.J.R. (2006). "On the Measurement of Product Quality in Intra-Industry Trade", *Review of World Economics*, 142(3): 476- 495.
- BBC, British Boardcasting Corporation "Mavi Marmara: İsrail Türkiye'den Özür Diledi", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/03/130322_israil_turkiye_ozur.shtml, 10.06.2013.
- ÇAKMAK, C. (2011). "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Umut Işığı", Bilgesam Raporu, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=902:tuerkiye-srail-ilikilerinde-umut-i&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150, 26.12.2011.
- ÇALIŞKAN, Ö. (2010). "Türkiye-AB Ticaretinde Endüstri-İçi Ticaret Olgusu 1990-2007", Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 28(2): 1-45.

- ÇEPNİ, E. ve KÖSE, N. (2003). "Intra-Industry Trade Patterns Of Turkey: A Panel Study", Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 5(3): 13-28.
- DAVIS, C.L. ve MEUNIER, S., (2011). "Business as Usual? Economic Responses to Political Tension", American Journal of Political Science, Cilt 55, Sayı:3: 628-646,
- DEVİREN VATANSEVER, N. ve KARATAŞ, M. (2007). "Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki Endüstri-İç Ticaret", İktisat İşletme ve Finans, 22(250): 16-32.
- DEVİREN VATANSEVER, N.(2004). "Türkiye ile Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Sınai Ürünleri Endüstri-İç Ticareti", İktisat İşletme ve Finans, 19(222): 107-127.
- DIXON, J. W. ve MOON, B. E., (1993). "Political Similarity and American Foreign Trade Patterns", Political Research Quarterly, 46 (1): 5-25.
- DW, Deutche Welle, "Türkiye-İsrail İlişkilerinin Geleceği", <http://www.dw.de/t%C3%BCrkiye-israil-ili%C5%9Fkilerinin-gelece%C4%9Fi/a-16700868>, 05.06.2013.
- ERÜN, G. (2010). "Türkiye ile AB, Gıda ve Canlı Hayvan Sektörü Dış Ticaretinde Endüstri İç Ticaret Analizi, Ekonomi Bilimleri Dergisi", 2(1): 71-78.
- FODERS, F. (1996). "MERCOSUR: A New Approach to Regional Integration?", Kiel Institute of World Economics Kiel Working Paper No: 746.
- FRIEDMAN, T.L., (2010), Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi: Dünya Düzdür, Boyner Yayınları, Çev. Levent Cinemre, İstanbul.
- GLICK, R. ve TAYLOR, A.M. (2005), "Collateral Damage: Trade Disruption and The Economic Impact of War", Nber Working Paper Series, No.11565.
- GOWA, J. ve MANSFIELD, E. D., (2004). "Alliances, Imperfect Markets, and Major Power Trade", International Organization, 58 (4):.775-805.
- GOWA, J., ve MANSFIELD, E.D., (1993). "Power Politics and International Trade", The American Political Science Review, 87 (2): 408-420.
- İNTERNETHABER, " Türkiye'nin sınırdışı etme kararı aldığı İsrail'in Ankara Büyükelçisi Gaby Levy Türkiye'ye dönmeyeceğini açıkladı", <http://www.internethaber.com/turkiyeye-artik-turist-olarak-gelecek-369275h.htm>, 05.05.2013.
- KASTNER, S.L. (2007). "When Do Conflicting Political Relations Affect International Trade?", Journal of Conflict Resolution, 51 (4), 664-688.
- KAWECKA, E. (2009). "Evolving Pattern of Intra-Industry Trade Specialization of the New Members State (NMS) of the EU: The Case of Automotive Industry", European Economy Economic Paper: 364.
- KAYA, A. A. ve ATIŞ G.A. (2007). "Türkiye Kimya Endüstri İç Ticaretinin Statik ve Dinamik Analizi: Avrupa Birliği Üye ve Aday Ülkeleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Çin," Ege Akademik Bakış, 7(1): 251-291.
- KAYA, E. (2011). "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Yeni Dönem", Bilgesam Raporu, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=547:tuerkiye-srail-likilerinde-yeni-doenum&catid=77:ortadoguanalizler&Itemid=150, 26.12.2011.
- KESHK, O.M.G., POLLINS, B.M. ve REUVENY, R. (2004), "Trade Still Follows the Flag: The Primacy of Politics in a Simultaneous Model of Interdependence and Armed Conflict", 66 (4): 1155-1179.
- KOÇYİĞİT, A. ve ŞEN, A. (2007). "The Extent of Intra-Industry Trade Between Turkey and The European Union: The Impact of Customs Union", Journal of Economic and Social Research, 9(2): 61-84.
- KONO, D.Y., (2009) "Market Structure, Electoral Institutions, and Trade Policy", International Studies Quarterly, 53(4): 885-906.
- KÖSEKAHYAOĞLU, L. (2002). "Does Trade Liberalisation Matter? : An Analysis of Intra-Industry Trade for Turkey and the EU", Marmara Journal of European Studies, 10(1): 113-135.
- KRUGMAN, P. R. (1983). "New Theories of Trade Among Industrial Countries", The American Economic Review, 73(2): 343-347.
- KÜÇÜKAHMETOĞLU, O. (2001). "Endüstri İç Ticaret ve Türkiye", Avrupa Araştırmaları Dergisi, 9(2): 129-153.
- MAOZ,Z., (2009). "The Effects of Strategic and Economic Interdependence on International Conflict Across Levels of Analysis", American Journal of Political Science, 53 (1) :223-240.
- MORROW, J. D., (1999). "How Could Trade Affect Conflict?", Journal of Peace Research, 36 (4): 481-489.

CAN-MERCAN

- MORROW, J.D., SIVERSON, M.R. ve TABARES, E.T., (1998) "The Political Determinants of International Trade: The Major Powers: 1907-90", *The American Political Science Review*, 92 (3): 649-661.
- ONEAL, J.R., RUSSETT, B. ve BERBAUM, M.L. (2003). "Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organization, 1885-1992", *International Studies Quarterly*, 47 (3): 371-393.
- POLLINS, B.M., (1989a). "Does Trade Still Follow the Flag?", *The American Political Science Review*, 83 (2): 465-480.
- POLLINS, B.M., (1989b). "Conflict, Cooperation, and Commerce: The Effect of International Political Interactions on Bileteral Trade Flows", *American Journal of Political Science*, 33 (3): 737-761.
- PUNSMANN, G.B. (2011). "Türkiye-İsrail: Ekonomi ve Siyasetin Ayrışmasına Doğru", *Tepav Ağustos Değerlendirme Notu*.
- RUBEN, E. B. (2003). "Türkiye-İsrail Arasında Endüstri-İçi Ticaret Boyutunun İncelenmesi", *İktisat İşletme ve Finans*, 18(210): 40-46.
- SANDIKLI, A. (2011). "Türkiye-İsrail İlişkileri Dibe Vurdu", *Bilgesam Raporu*, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1127:tuerkiye-srail-likileri-dibe-vurdu&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150, 26.12.2011.
- SIMMONS, B. A. (2005). "Rules Over Real Estate", *Journal of Conflict Resolution*, 49 (6): 823-848.
- ŞAHİN, T. Y., (2011). "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Yaşanan Son Gelişmeler Üzerine Kısa Bir Değerlendirme", *Usak Raporu*, <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=2316>, 26.12.2011.
- ŞİMŞEK, N. (2008). *Türkiye'nin Endüstri-İçi Dış Ticaretinin Analizi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- TÜİK (2013). *Türkiye İstatistik Kurumu, "Dış Ticaret Veritabanı"*, www.tuik.gov.tr, 09.03.2013.
- TÜR, Ö. (2009). "Türkiye-İsrail İlişkileri: Yakın İşbirliğinden Gerilime?", *Orta Doğu Analiz*, 1(4): 22-29.
- ULUTAŞ, U., *Sabah Gazetesi*, "İsrail'in Özrü", <http://www.sabah.com.tr/Perspektif/Yazarlar/ulutas/2013/03/23/israilin-ozru>, 04.06.2013.
- VERGİL, H. ve YILDIRIM, E. (2006). "AB-Türkiye Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri", *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 26: 1-21.
- WALKER, J. ve ALESSANDRİ, E. (2011). "Türkiye-İsrail Arasındaki Kriz Neden Herkese Zarar Veriyor?", *Bilgesam Raporu*, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1136:tuerkiye-srail-arasndaki-kriz-neden-herkese-zarar-veriyor&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150, 26.12.2011.